

طراحی مرکز محله در بافت کهن بارویکرد توریسم محور

صالح نوش زاده

Saleh.nooshzadeh@gmail.com

چکیده:

بافت‌های قدیم شهری، آثار گرانبهایی هستند که نوعی از فرهنگ، معماری و ایدئولوژی حاکم بر سازمان فضایی شهری در دوران‌های مختلف رابه تصویر میکشد، با نگاهی اجمالی به روند تخریب بافت‌های قدیم در شهرها و بررسی عواملی چون عدم وجود امکانات و تسهیلات شهری متناسب با زندگی، عدم امکان حرکت سواره در بافت، توزیع نامناسب کاربری‌ها در بافت با توجه به نیازها، عدم وجود شبکه زیر ساخت شهری و تخریب کالبدی بناها و پاره‌ای عوامل دیگر... بدون شک به افت عملکردی و کارایی بافت‌های قدیم شهرها خواهیم رسید. وضعیت نامناسب، فرسودگی بافت قدیم و مسائل گوناگون دیگر، منجر به کاهش تراکم جمعیت مسکونی بافت قدیم می‌شود و این خود بر تخریب و فرسودگی این بافت می‌افزاید. عناصر تاریخی در بین تمام جنبه‌های گردشگری از اهمیت خاصی برخوردار است و به توجه و مراقبت ویژه‌ای نیاز دارد از آن جهت که این میراث اگر آسیب ببیند، قابل برگشت نیست. بنابراین مناطقی که از آثار تاریخی و باستانی بهره بیشتری برده‌اند باید در کانون توجه دقیق‌تر مسئولین قرار گیرند. در این راستا، بعد از بیان ارزش بافت‌های تاریخی، به مطالعه محله مسجد ملک که در برگیرنده‌ی بخشی از بافت تاریخی شهر است. که به بررسی مشکلات حاکم می‌پردازیم. سپس تاثیرات مثبتی که گردشگری می‌تواند در بهبود و احیا این فضای با ارزش داشته باشد ارائه می‌گردد. این اثرات می‌تواند بصورت مستقیم و غیرمستقیم بوده و جنبه‌های مختلف اقتصادی، کالبدی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی را در برگیرد.

روش پژوهش توصیفی-تحلیلی است و با استفاده از اسناد کتابخانه‌ای و میدانی انجام گرفته است، پروژه حاضر سعی دارد پس از شناخت و درک مفاهیم و عملکردهای اولیه یک مرکز محله و با ساختن یک مدل ذهنی از آن پس از کشف و بررسی نمونه‌های قدیم و جدید و بررسی اصول اولیه طراحی شهری با ارائه شیوه‌های مناسب در قالب یک طرح شهرسازی جهت طراحی مرکز محله بافت کهن بارویکرد توریسم محور گام بردارد.

کلمات کلیدی: محله، بافت کهن، توریسم، طراحی، کرمان

مقدمه و بیان مساله :

مراکز تاریخی با تکیه بر اقتصاد پایدار و تاکید بر گردشگری می توانند منشا بهره برداری اقتصادی فراوانی گردند. این موضوع خود تجدید حیات مراکز تاریخی و بازگرداندن کارکردهای فاخر و برتر را به این فضاها با توجه به ظرفیت هایشان، به همراه دارد. (عظیمی، پرتوی و شهاییان، ۱۳۹۱)

مرمت شهری و نوسازی و احیاء فضاهای تاریخی، جهت بازگرداندن این محورها به چرخه زندگی با رویکرد توریسم محوری در شهر می تواند از جمله جالب ترین جاذبه های شهری قرار گیرند و گرد شگران را به سوی خود جذب کنند. آنچه باید مورد توجه قرار بگیرد این است که هدف نوسازی بافت های تاریخی شهری چیزی فراتر از اقدامی کالبدی - فضایی با رویکرد صرفاً سکونتی است. نوسازی و احیا شهری عملی فرهنگی است که سعی در انتقال ارزش های کالبد یافته به آینده دارد و این انتقال همراه حفظ ارزش های پایدار کهن و ابنیه های تاریخی در بافت های تاریخی است. توجه به نوسازی و احیا بافت ها ضرورتی است که نه تنها به لحاظ کالبد و عملکرد بلکه به لحاظ اقتصادی اجتماعی، فرهنگی و گرد شگری از اهمیت قابل توجهی برخوردار می باشد. مرمت، نوسازی و احیا و باز زنده سازی بناهای تاریخی محورها با تغییر کاربری آن ها یا بدون تغییر کاربری در آن نقش بسیار مهمی در زمینه توریسم شهر خواهد داشت. عدم امنیت، کمبود خدمات و تاسیسات شهری عدم برخورد مناسب با توریسم توسط مردم ساکن بافت، عدم مشارکت مردم، عدم حسن تعلق مردم ساکن بافت ها در برخی محورها سبب بروز مشکلاتی شده و سبب شده تا اقدامات نوسازی و احیا آن ها را با مشکل و موانع برخورد کنند (کردوانی و مورد غفاری، ۱۳۹۰) که بافتهای کهن در اغلب موارد هسته اولیه و اصلی شهرها را تشکیل میدهند و جزو میراث فرهنگی و تاریخی شهرها محسوب میشوند. به همین دلیل حفظ، به سازی کالبدی و توانمند سازی عملکردی آنها اجتناب ناپذیر است. طی سالیان گذشته دولت راهکارهای مختلفی را در راستای احیاء و توانمند سازی بافتهای فرسوده و کهن شهری تجربه کرده است، اما حجم عظیم این بافتها غالب بودن فرسودگی بر نوسازی و نیمه کاره ماندن بسیاری از این پروژهها حاکی از عدم موفقیت طرحها بوده است.

حضور عناصر و فضاهای ارزشمند تاریخی نظیر بازار، کاروانسراها، مساجد، حسینیه ... جلوه خاصی به این بافت هادر محله بخشیده است. مداخله در بافتهای کهن شهری ضمن حفاظت از میراث به جای مانده، نیازمند در نظر گرفتن نیازهای ساکنین در بافت می باشد. بنابراین توجه به فرصت ها و پتانسیل های موجود در بافت و تقویت جنبه های اقتصادی که به ایجاد اشتغال زایی در بافت کمک می رسانند (امیرزاده، ۱۳۹۰) و همچنین استفاده از صنعت توریسم کمک بسزایی به اقتصاد محله میکند و باعث اشتغال زایی در محله و شهر می گردد. محله ملک واقع در استان کرمان از نمونه بافتهای کهن دارای ارزش تاریخی است که در این تحقیق با توجه به پتانسیل های و وضع موجود و برطرف کردن نقاط ضعف محله و سعی در طراحی محله با رویکرد توریسم شده است.

گردشگری:

گردشگری، معادل فارسی واژه توریسم در زبان های انگلیسی، فرانسه و آلمان است. ریشه این واژه «توریسم» است که از دو بخش تشکیل شده است: «تور» به معنای سفر، گشت، مسافرت، سیاحت، و «ایسم»، پسوندی که اشاره به مکتب یا اندیشه فلسفی، مذهبی، سیاسی، ادبی و غیره دارد. بنابراین، توریسم یعنی مکتبی که پایه فکری آن سیاحت و گردشگری است (Kazemi, 2006).

در متون فارسی، معادل های گوناگونی برای واژه توریسم آمده است؛ مانند گردشگری، جهانگردی، سیاحت، تفریح و حتی ایرانگردی. با در نظر گرفتن ابعاد مختلف به نظر می رسد که بهترین گزینه ممکن واژه «گردشگری» است (Kazemi, 2006; Movahed, 2007).

گردشگری، پدیده ای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است که در صورت برنامه ریزی صحیح، می تواند منجر به افزایش تولید، عدالت اجتماعی، ارتقا سطح زندگی، رفاه عمومی و اشتغال بیشتر عوامل تولید از جمله کار، سرمایه و زمین گردد (لسان، ۱۳۸۶).

بافتهای تاریخی از دیدگاه گردشگری :

بافتهای تاریخی همواره دارای جذابیت های ویژه برای جهانگردان بین المللی و بومی هستند. در سال ۲۰۰۳، گزارشی از جهانگردان تاریخی - فرهنگی منتشر کرد. بیشتر از ۸۱ درصد جوانان که در سال ۲۰۰۲ سفر نمودند به عنوان جهانگرد تاریخی - فرهنگی شناخته شدند. نمودار گانت ولارسن ۸ منبع جذب جهانگرد را معرفی می نماید که یکی از آنها خصوصیات فرهنگی اجتماعی موجود در بافتهای تاریخی است.

تجهیزات سرگرمی، ورزشی و رفاهی

زیبایی طبیعی و اقلیم

خصوصیات فرهنگی و اجتماعی

سطح قیمت ها

وسایل و امکانات خرید

زیر ساختهای ناحیه

دسترسی به ناحیه نگرش نسبت به گردشگر

نمایش ساختمانهای تاریخی، مناظر خیابان، محلات و نشانه های خاص بر مشخصات محلی یک ناحیه تأکید می کنند. محلات تاریخی با مخلوطی از جاذبه ها و آسایش خود به کلی مورد علاقه افراد پیاده هستند. به همراه مؤلفه های آموزنده خود، حاوی حس مکان هستند و تجربه ای به یاد ماندنی برای بازدیدکنندگان رقم می زند. ترکیب سبک تاریخی و مفاهیم اجتماعی برای هر شهر یک هویت ویژه را ایجاد می نماید. شهرهای تاریخی به دلیل هویت ویژه آنها، اتصال کالبدی با گذشته و تداوم سنتی زندگی ارزشمند می باشند. (بالش زر، جامعی، ۱۳۹۴)

از یک سو، عدم وجود امکانات مناسب زندگی جدید در این محدوده باعث تغییر کلی در بافت جمعیتی آن شد و بیشتر پذیرای مهاجرینی شد که تعلق خاطری به محله ها نداشتند و روند تخریب این محدوده را فزونی بخشید. به همین منوال این مناطق تبدیل به محلهایی برای ارتکاب به انواع جرایم شده اند و ناامنی در بسیاری از محدوده های بافت سبب شده تا پتانسیل های تاریخی، فرهنگی و گردشگری آنها به فراموشی سپرده شود.

به نظر می رسد یکی از مؤثرترین راهکارها در احیاء دوباره بافت های تاریخی، ایجاد فعالیت مجدد در این مناطق با توجه به تواناییهای فیزیکی و کالبدی آن است. با ایجاد فعالیت، به تبع آن اقتصاد منطقه نیز، تحت تاثیر قرار می گیرد و به همان میزان تمایل برای نو سازی و ترمیم بافت فراهم خواهد شد.

ویژگی یکی از محورهای گردشگری:

طراحی مسیر پیاده گردشگری در بافت تاریخی به عنوان گامی دوجانبه و شاید چند سویه برای حفاظت از بافت و هدایت

گردشگر، می تواند بافت کهن را حیات بخشیده و به عنوان عامل تکمیلی در امر حفاظت، به احیاء بافت منجر گردد.

این مسیرها که با توجه به توانایی شریانهای بافتهای تاریخی و عرض کم آنها مطابق حرکت انسان طراحی می شوند، ضمن

معرفی بافت و عناصر با ارزش آن به عنوان یک راهی و هادای مناسب، می تواند راهی باشد که حیات را به درون بافت جاری

سازد.

از ویژگیهای مهمی که در تعیین یک محور به عنوان محور توریستی باید مد نظر قرار گیرد، تنوع آثار موجود در آن مسیر است. تنوع در شکل، نوع فعالیت و کاربریها و نیز تنوع در قدمت و تاریخ ابنیه.

دسترسی محور به شریانهای اصلی شهر از عوامل مهم در موفقیت یک محور توریستی است. معمولاً محورهای پیاده بنا به حرکت انسان در بافت طراحی می شود، بنابراین در ابتدا و انتهای مسیر گردشگری در داخل بافت، بایستی امکان ایجاد ترمینال جهت پیاده و سوار شدن توریست را داشته باشد. به این ترتیب که گردشگر در ابتدای مسیر توسط اتومبیل پیاده می شود و پس از گردش در طول آن در انتهای مسیر در یک ایستگاه مشخص مجدداً می تواند از وسیله نقلیه استفاده کند. ایجاد فعالیتهای تجاری در محور توریستی به نحوی که مورد توجه گردشگران باشد، اقتصاد محله را متحول می سازد. و یا تغییر کاربری بناهای باارزش به عنوان محلهای استراحت، مانند هتل، رستوران و غیره. (راستی، فضل الهی، فهیمی زاده، ۱۳۸۴)

محله :

مقیاس هایی نظیر محله، به عنوان مهم ترین مقیاس سکونت در شهر، همواره بخش مهمی از دغدغه های فکری و حرفه ای اندیشمندان و مدیران حوزه شهری را به خود اختصاص داده است. در ادبیات تئوریک نیز، مقیاس واحد همسایگی دارای زمین های نسبتاً غنی است، به گونه ای که متناسب با چالش ها و مسائل زمانه، ایده ها و الگوهای مختلف برای ارتقای کیفیت زندگی ارائه شده است. مدلهایی همچون مدل کلارنس پری، مدل آندرو دوانی و مدل الیزابت پلاتر زیبرگ و مدل واحد همسایگی پایدار ریچار راجرز، نمون های از مدلهای شاخص تدوین یافته در این حوزه اند. مبتنی بر آنچه در ادبیات جهانی در ارتباط با مقیاس واحد همسایگی شکل گرفته، در ایران نیز نمونه پژوهش های معاصر تلاش کرد هاند علاوه بر معرفی این مدل ها، زمین های برای مقایسه تطبیقی با ماهیت و ساختار محله در ایران را فراهم کنند. این مقایسه با توجه به ساختار غنی محلات در شهرهای تاریخی ایران و تحولات آن نهاد در دوران معاصر ضروری به نظر می رسد. نقطه چالشی در این نوع نگرش روش شناختی، زمانی پیش می آید که درک جامع و دقیقی از ماهیت و ساختار محلات مبتنی بر فرایند تولید تاریخی و ساختار فرهنگی، اقلیمی، اقتصادی و... فراهم نشده باشد. (موقر، رنجبر، پورجعفر ۱۳۹۴)

ضرورت مساله:

بافت های فرسوده و کهن اگر چه زمانی نقش ویژه ای در شهر ها داشته اند ولی به مرور با توجه به فرسودگی بافت باعث بوجود آمدن مشکلاتی از جمله آلودگی-متروکه شدن خانه ها و... میشوند. بدلیل ارزش میراثی برخی از این بافت ها امکان تخریب و نوسازی وجود ندارد در نتیجه نیاز به احیا و بازسازی این بافتها محسوس است، که این نیازمند رونق اقتصادی در محله هم هست.

بافت کهن محله مسجدملک از جهات مختلفی حائز اهمیت است:

۱- قرار گیری محله در مرکز فیزیکی شهر

۲- جایگیری محله در مجاورت محور خیابان امام که نقش ویژه ای در اقتصاد شهر دارد.

۳- وجود عناصر شاخص در محله که نیاز به مرمت و بازسازی دارند از جمله: (مسجد امام-حمام شیخ الاسلام)

۴- ارزش میراثی بافت

اهداف :

- ۱- فعال سازی بخشهایی از محله که دارای بافتهای تاریخی هستند و به تبع ایجاد فعالیت های جدید و حیات مجدد به آنها.
- ۲- ایجاد کاربرهای جدید با توجه به نیاز ساکنین و محله.
- ۳- مرمت واحیا انبیه های با ارزش تاریخی در محله.
- ۴- تقویت نفوذ پذیری، دسترسی و خوانایی در محدوده بافتهای تاریخی و بافتهای فرسوده.
- ۵- ارتقاء کیفیت محیطی و زیستی در محله.

پیشینه تحقیق:

نام محقق	عنوان	سال	روش تحقیق	معیار
سولماز احمدی باروق فاطمه احمدی زهرا رضایی	بررسی توسعه پایدار مرکز محله ای (نمونه موردی: محله های گلها و نسترن کوی فرهنگ زنگان)	۱۳۹۵	کاربرد روش مصاحبه، پرسشنامه، بازدید میدانی و بهره گیری از الگوی مشارکت	شاخصهای مطرح توسعه پایدار محله ای و کاربرد
نازنین بالش زر سارا جامعی	بررسی تاثیر طراحی در بافت تاریخی بر پویایی و رونق بافت از دیدگاه احیا و باززنده سازی (نمونه موردی محله سنگ سیاه شیراز)	۱۳۹۴	مطالعات میدانی در حوزه های تاریخی	بافت های تاریخی
ملیکا امیرزاده	بازآفرینی بافتهای کهن شهری با استفاده از صنعت گردشگری	۱۳۹۰	روش توصیفی- تحلیلی و مبتنی بر مطالعات کتابخانه ای، اسنادی میباشد.	بازآفرینی شهری و گردشگری
مهدی عامل بانده وحید یوسف پور علی رضایی	تاثیر گردشگری در احیا بافت تاریخی (نمونه موردی: بخش مرکزی شهر اصفهان)	۱۳۹۰	روش توصیفی- تحلیلی است و با استفاده از تحقیق کتابخانه ای و میدانی انجام گرفته است.	مزایای گردشگری در بافت و آثار تاریخی
محمد جواد کارگشورکی	بررسی بافت تاریخی میبد و تاثیر آن بر توسعه گردشگری پایدار شهر	۱۳۸۹	روش تحقیق تاریخی، توصیفی- تحلیلی	هویت شهری به عنوان ضروریات توسعه پایدار و گردشگری به عنوان محور توسعه پایدار
محمد حسین راستی علی فضل الهی حسین فهیمی زاده	باز زنده سازی بافت های تاریخی " روشی در استحکام بخشی و احیاء بناها و بافت های تاریخی "با تأکید بر محورهای ویژه گردشگری"	۱۳۸۴	روش توصیفی- تحلیلی و مبتنی بر مطالعات کتابخانه ای، اسنادی میباشد.	باز زنده سازی واحیا بافت های تاریخی بر اساس محورهای گردشگری

از بخش هایی که از جایگاه ویژه در بحث توریسم فرهنگی برخوردار است شهرهای تاریخی می باشند آیلین اوربازل از جمله محققانی است که در کتاب خود نقش مثبت توریستها را در محافظت از شهرهای تاریخی بررسی نماید. در پژوهشی با عنوان تاثیر گردشگری بر پایداری و احیا بافت تاریخی شهر یزد در نتیجه این پژوهش با توجه به منابع و جاذبه های گردشگری شهر یزد و همچنین تنگناهای موجود در سایر بخشهای اقتصادی، گردشگری به عنوان یک پتانسیل بالقوه میتواند راهکار مناسبی در راستای سیاست پایداری بافتهای تاریخی یزد مورد توجه قرار گیرد. (کمال امیدوار و همکارانش ۱۳۸۴)

نقش و جایگاه بافت کهن در شهر کرمان:

بافت کهن شهر کرمان علاوه بر در برگرفتن قدیمی ترین مناطق شهر، بازار و مرکز اصلی تجاری و خدماتی شهر را نیز شامل می گردد. به همین دلیل این محدوده نقش اساسی در جریانهای توسعه شهر به عهده دارد. مهم ترین نقش این مرکز، ارائه خدمات تجاری به شهر و منطقه کرمان است.

در حال حاضر بازار شهر با آنکه تا حدود زیادی ارائه خدمات تجاری خرده فروشی را نیز به عهده دارد، مع الوصف هنوز به مقیاس وسیعی خدمات عمده فروش در مقیاس شهر و منطقه را نیز ارائه می نماید. حتی مقدار زیادی از عمده فروشی ها که از بازار به حاشیه خیابانهای اطراف منتقل شده اند، هنوز عمدتاً در محدوده مرکزی و بافت کهن شهر قرار دارند.

با توجه به اینکه در برنامه های توسعه ملی و طرح های آمایش منطقه ای شهر کرمان به عنوان مرکز خدماتی ناحیه شرق کشور انتخاب شده است، اهمیت بار سنگینی که از این طریق به عهده میگردد.

بررسی موقعیت محله ملک نسبت به شهر:

این محله در تعریف جدید تقسیمات کالبدی شهر از شمال به خیابان امام از غرب به خیابان پیروزی از جنوب به خیابان مطهری و از شرق به خیابان میرزا رضای کرمانی محدود میشود. به علت گسستن نظام شهر قدیم بوسیله خیابان کشی های جدید هیچ گونه تناسبی بین توزیع کاربری ها و سلسله مراتب دسترسی های موجود مشاهده نمیشود.

از نظر کیفیت ابنیه در کل محله به غیر از حاشیه خیابانهای جدید بناهای نوساز به ندرت دیده میشود و اغلب زمینهای محله را بناهای قابل نگهداری و مرمتی تشکیل میدهند. بخشی از بناها تخریبی است و قسمتی از مساکن مجاور مسجد امام که توسط شهرداری خریداری و تملک شده اند به صورت بایر درآمده است.

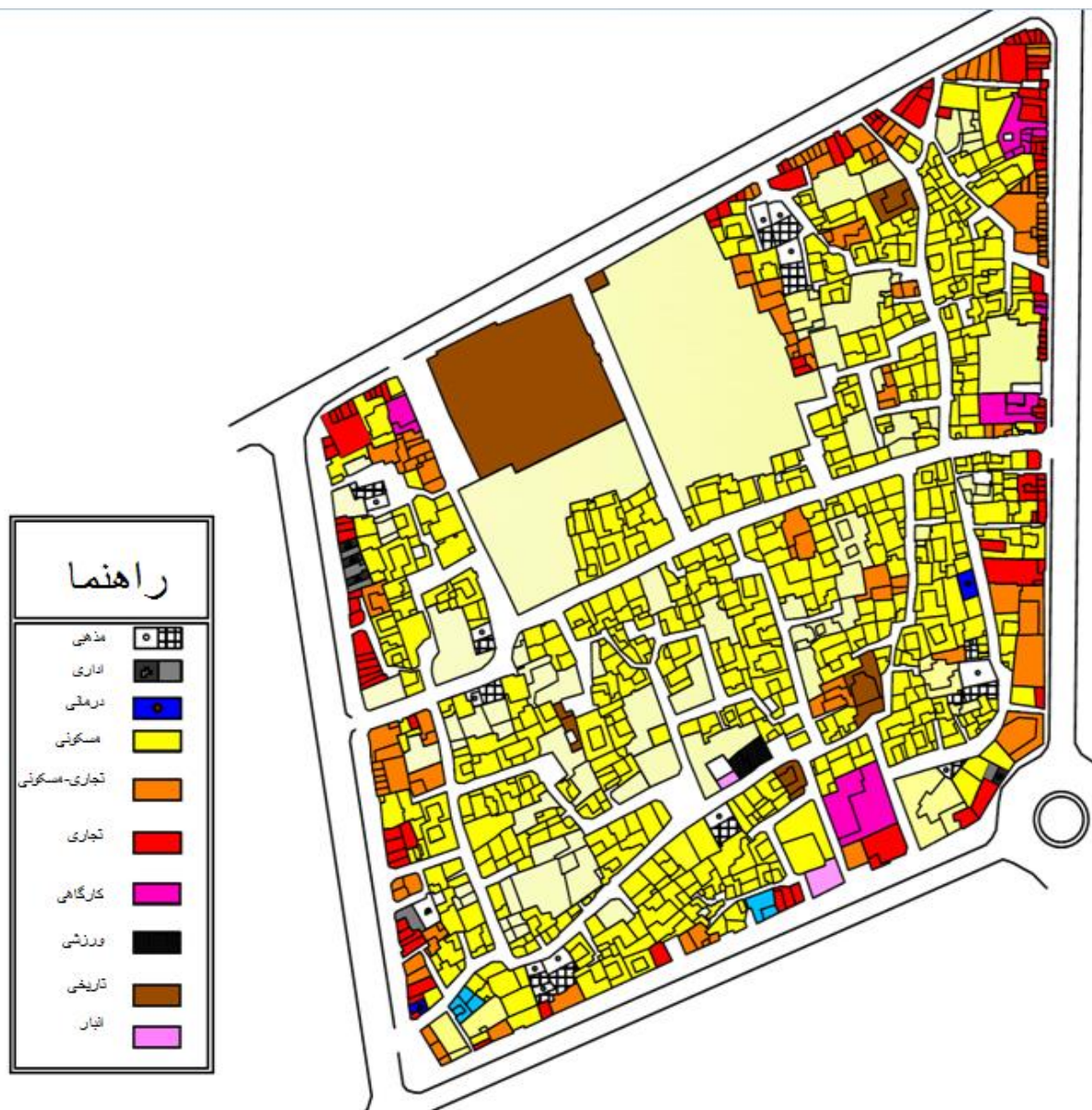

روش تحقیق:

روش پژوهش روش توصیفی- تحلیلی است و با استفاده از اسناد کتابخانه ای و میدانی انجام گرفته است، بر روی محدوده مورد مطالعه بافت کهن مسجد ملک کرمان صورت گرفته و در ضمن بیان مشکلات موجود بافت و تاثیراتی که رویکرد توریسم بر طراحی مرکز محله ایجاد میکند را بررسی میکند .

طرح مرکز محله ارایه شده :

الف) نقشه وضع موجود

:۵

(ب) نقشه طراحی :

نتیجه گیری:

نقاط قوت طرح:

۱- تلفیق میان سواره و پیاده

۲- حداقل ورودی و خروجی سایت

۳- پخش کردن خدمات بصورت مناسب در محدوده

- ۴- تفکیک مراکز محله بطوریکسان در سایت
- ۵- گرفتن ورودی و خروجی مناسب از سایت
- ۶- ایجاد درخت فیلتری مناسب بین سایت و خیابان امام
- ۷- اتصال مناسب اماکن تاریخی به وسیله مسیرهای پیاده
- ۸- ایجاد ردیف درختان در حاشیه خیابان برای استفاده از خاصیت هوا

منابع :

- احمدی باروق، سولماز، احمدی، فاطمه، رضایی، زهرا. بررسی توسعه پایدار مرکز محله ای (نمونه موردی: محله های گلها و نسترن کوی فرهنگ زنگان)، سومین کنفرانس بین المللی پژوهشهای عمران، معماری و شهرسازی برلین، ۱۳۹۵.
- امیدوار، کمال، شیخ الاسلامی، علیرضا، بیرانوندزاده، مریم، علی زاده، یحیی، رستم گورانی، ابراهیم. تأثیر صنعت گردشگری بر فعالیتهای نوسازی و بهسازی بافت تاریخی، فصلنامه جغرافیایی چشم انداز زاگرس، دوره ۲، شماره ۵، ۱۳۸۹.
- امیرزاده، ملیکا، بازآفرینی بافتهای کهن شهری با استفاده از صنعت گردشگری، همایش مدیریت و توسعه گردشگری ها چالشها و راهکارها، ۱۳۹۰
- بالش زر، نازنین، جامعی، سارا. بررسی تاثیر طراحی در بافت تاریخی بر پویایی و رونق بافت از دیدگاه احیا و باززنده سازی (نمونه موردی محله سنگ سیاه شیراز)، کنفرانس بین المللی علوم و مهندسی دبی، ۱۳۹۴
- پاکزاد، جهانشاه، ۱۹۳۶، سیر اندیشه ها در شهرسازی، چاپ اول، تهران، وزارت مسکن و شهرسازی
- عامل بافنده، مهدی، یوسف پور، وحید، رضایی، علی. تاثیر گردشگری در احیا بافت تاریخی (نمونه موردی اصفهان)، سومین کنفرانس برنامه ریزی و مدیریت شهری مشهد، ۱۳۹۰
- راستی، محمدحسین، فضل الهی، علی، فهیمی زاده، حسین، باززنده سازی بافت های تاریخی روشی در استحکام بخشی و احیا بناها و بافت های تاریخی با تاکید بر محورهای ویژه گردشگری، نخستین همایش ملی استحکام بخشی ساختمانهای بنایی غیر مسلح و بناهای تاریخی، ۱۳۸۴.
- عظیمی، شراره پرتوی، پروین شهبان، پویان، ۱۹۳۱، مقاله: مدل مفهومی و چارچوب تحلیلی ساختار فضایی عملکردی باززنده سازی بافت های تاریخی، با تکیه بر گردشگری شهری نمونه موردی: محدوده مرکزی تهران، نامه ی معماری و شهرسازی، دو فصلنامه دانشگاه هنر، شماره هشت.

- کارگرسورکی، محمدجواد، بررسی بافت تاریخی میبد و تاثیر آن بر توسعه گردشگری پایدار شهر مهدی حقیقت بین، همایش منطقه ای صنعت توریسم، ۱۳۸۹.
- کردوانی، پرویز مورد غفاری، ونوس، ۱۹۳۰، توریسم و رویکرد نوسازی در طراحی بافت های تاریخی شهری مطالعه موردی: شهر اصفهان، / فصلنامه جغرافیایی سرزمین، علمی پژوهشی، سال هشتم، شماره ۹۰، تابستان